

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

УДК 070.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.2/30>

Михайліченко Д. Г.

Київський національний університет культури і мистецтв

ТЕХНОЛОГІЇ ФЕЙКОВИХ НОВИН В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Статтю присвячено проблемі поширення фейкових новин в соціальних медіа під час війни. В умовах воєнного стану єдність, стійкість та підтримка є ключовими складовими стабільності та успішності країни. Але конфлікти створюють сприятливе середовище для поширення дезінформації, що призводить до маніпуляцій, підриву довіри до влади, поглиблення соціальних розбратів та навіть підтримку агресивних дій. Для цього пропаганди використовують технології поширення фейків: боти, штучний інтелект, алгоритми, соціальні мережі.

Фейкові новини є серйозною проблемою, які впливають на демократичні процеси та вирішення конфліктів. Для протидії фейків необхідно об'єднатися урядовим органам, журналістам, користувачам соціальних медіа та освітнім платформам. Необхідно впроваджувати програми розвитку грамотності та критичного мислення для аналізу інформації, її достовірності та правдивості фактів. Це забезпечить зменшення маніпуляційного впливу на суспільство та забезпечення здорового інформаційного середовища. Громадські організації та платформи повинні розробляти сувору політику щодо розповсюдження фейкових новин, а також співпрацювати з кібербезпекою для виявлення пропаганд. Боротьба з фейками вимагає комплексного підходу, який включає правові регуляції та спільну відповідальність громадян та урядових органів.

Метою дослідження є аналіз механізмів для створення та поширення фейкових новин у соціальних медіа. Розглянуто поняття «фейк» та «соціальні медіа», їхню взаємодію для поширення недостовірної інформації. Представлено класифікацію фейків за різними критеріями, розглянуто різновиди цілей поширення фейкових новин в соціальних медіа. Також розглянуто психологічні аспекти сприйняття фейкових новин громадськістю під час воєнних дій. Запропоновано методи протидії поширенню фейкових новин в українському медійному просторі.

Результати дослідження показують, що особливу роль у протидії фейків є підвищення рівня медіакультури нації, етичних стандартів та розвитку технологічних засобів. Важливим питанням залишається розробка стратегій та рекомендацій проти поширення фейкових новин у соціальних медіа, особливо в період війни.

Ключові слова: війна, дезінформація, медіаграмотність, соціальні медіа, фейкові новини.

Постановка проблеми. Фейкові новини під час війни створюють серйозні наслідки, такі як поглиблення конфлікту, насильство, паніки, недовіри до уряду та державних організацій. Ця проблема має важливий науковий аспект, оскільки вимагає дослідження механізмів поширення фейкових новин, їхнього впливу на суспільство та можливих способів боротьби з цим явищем. Наукові дослідження в цій області допоможуть: 1) розробити стратегії виявлення та спростування фейкових новин; 2) підвищити медіаграмотність суспільства; 3) забезпечити інформаційну безпеку

та стабільність в суспільстві. З практичної точки зору, розуміння проблеми фейкових новин під час війни є важливим для урядових органів, ЗМІ, активістських груп та громадськості. Відповідна інформованість та критичне мислення допоможуть в протидії поширенню дезінформації та зберегти непохитну віру серед народу під час війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз проблеми фейкових новин, їхні функції та критерії вивчали такі вчені: О. Корж, Є. Глушук, М. Кіца, Л. Доскіч. Дослідження щодо технологій поширення фейкових новин через соціальні медіа

здійснили такі вчені: І. Літвінчук, В. Мартиненко, Н. Шультська. Також були здійснені дослідження щодо методів протидії фейкових новин такими вченими: В. Маляренко, Ю. Лучко.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження технологій фейкових новин під час військових конфліктів через соціальні медіа, їхній вплив на зміну подій та суспільство; проаналізовано методи протидії поширення фейкових новин.

Виклад основного матеріалу. У сфері наукового дискурсу проблема фейків є надзвичайно важливою, оскільки це підриває об'єктивність та довіру до інформації, подій, ситуацій. Серед досліджень зустрічається трактування поняття «фейк» як недостовірна інформація, але ці терміни слід відрізняти. Фейк передбачає навмисне перекручення та вигадання фактів для маніпуляцій та дезінформації. Тоді як неправдива інформація виникає внаслідок неухважності журналістів, недостатньої перевірки джерел інформації; таку інформація легко спростувати, а вплив на аудиторію буде не значним. Тому, фейк є різновидом неправдивої інформації, а не її ототожненням. Фейки спеціально направлені на підміну даних, поширення нечіткої інформації, створення фактів, які не мають адекватного обґрунтування.

Хоча серед українських досліджень не сформовано конкретної типології фейкових новин, можемо сформулювати їх види за наступними ознаками:

1. Ретушовані фотографії та змонтовані відео для створення ситуацій, які насправді не відбувалися.
2. Маніпулятивні заголовки, висвітлення подій з одного боку, щоб привернути увагу для прочитання новин.
3. Вигадані цитати, які приписуються відомим особам або джерелам.
4. Маніпуляція статистикою, які призначені підкріпити певну точку зору.

5. Політична пропаганда для підтримки певної політичної агенди або дискредитації опонентів.

6. Шахрайські схеми: новини, які містять обманливі пропозиції або запити про особисті дані з метою шахрайства.

7. Створення історій, в яких суперечать ідеології для встановлення істини [14, с. 275].

Чат боти, віртуальні помічники, пошукові системи, нейромережі стали ефективними інструментами для формування контенту фейків. У таблиці розглянуто найпоширеніші інструментів створення фейкових новин, а саме на прикладі нейромереж.

Таким чином нейромережі мають значний потенціал у створенні фейкових новин через їх здатність до обробки природної мови та великої кількості інформації. Глибокі нейронні мережі можуть бути навчені на великій кількості текстових даних, що дозволяє їм генерувати нові тексти, які важко відрізнити від реальних новин. Автоматизоване створення великої кількості фейків за короткий проміжок часу, дозволяє швидко поширювати дезінформацію. Можливість імітації стилю, образів, навіть голосу людини робить фейкові новини більш автентичними та вірогідними.

В сучасних умовах розвитку глобалізації створюються сприятливі умови для поширення фейків саме у соціальних медіа. Це пов'язано з тим, що соціальні медіа дозволяють інформації поширюватися швидко та масово за допомогою вірусних постів, репостів та контенту, який викликає емоції або обговорення [1, с. 126–130]. Користувачі соціальних медіа можуть бути схильні до відбору інформації, яка відповідає їхнім власним поглядам та переконанням. Це може призвести до того, що вони вірять у неправдиву інформацію, яка підтверджує їхні упередження. Анонімність та псевдоніми ускладнюють відстеження джерел фейкових новин, а їхні засновники уникають відповідальності за поширення дезінформації. У результаті

Таблиця 1

Інструменти створення фейкових новин

Chat GPT	
<i>Можливості:</i> – Заготовка моделей для написання текстів; – Переклад новин на різні мови; – Швидке формування ідеї за ключовими словами; – Писати електронні листи та повідомлення.	<i>Обмеження:</i> – Може генерувати образливий текст; – Виконувати неадекватні запити на прості завдання; – Зберігає тенденцію вигадувати факти; – Контекстне нерозуміння запиту.
Нейромережа Midjourney	
<i>Можливості:</i> – Створення реалістичних цифрових портретів людей; – Висока якість зображень; – Швидкість роботи, гнучкість та економія часу.	<i>Обмеження:</i> – Створення лише цифрових портретів; – Вимагає часу та ресурсів для навчання користувача програмою, щоб створювати якісний контент.

цих факторів соціальні медіа є ефективним методом поширення фейкових новин та дезорієнтації у подіях [8, с. 37–42].

Фейкові новини направлені на маніпулювання суспільством, дискредитації до ЗМІ та державних інституцій, а також для відволікання уваги від справжніх подій. Для їхнього швидкого поширення серед соціальних медіа використовують певні технології, які направлені на маніпулювання та створення хаосу [2, с. 87–90]. Основні технології, які можуть бути використані для цієї мети, включають:

1. Боти та автоматизовані акаунти, які поширюють фейкові новини та дезінформацію у великій кількості, щоб швидко поширити брехню та вплинути на громадську думку.

2. Монтаж відео та фото. Технології обробки відео та фотографій, щоб створювати фейкові матеріали, які можуть бути використані для поширення дезінформації.

3. Соціальні мережі та алгоритми для маніпулювання громадською думкою, створення психологічного тиску та впливу на рішення політичних лідерів.

4. Цілеспрямовані кампанії дезінформації, спрямовані на підтримку певної сторони конфлікту або на створення паніки серед населення.

5. Фальшиві акаунти та пабліки [3, с. 53–59].

Останні роки велике значення серед інформаційних технологій набув штучний інтелект, який став доступнішим та простим у користуванні. Завдяки штучному інтелекту генерація текстів відбувається швидко та автентично на будь-яку тематику, щоб сфокусувати увагу користувачів. Особливість полягає в тому, що штучний інтелект здатний аналізувати дані про користувачів соціальних мереж та створювати персоналізовані фейкові новини, які відповідають їхнім інтересам та поглядам. Це може зробити фейкові новини більш ефективними у впливі на аудиторію.

Штучний інтелект активно застосовується для оптимізації поширення фейкових новин через соціальні медіа, використовуючи знання про алгоритми цих платформ. Наприклад, алгоритми можуть бути налаштовані так, щоб підвищити видимість фейкових новин або підтримати їх поширення серед певних груп користувачів. Усі ці фактори демонструють, як штучний інтелект може бути використаний для створення та поширення фейкових новин у соціальних медіа, підвищуючи ризик дезінформації, спровокувати додаткові конфлікти всередині країни та на міжнародному рівні [10, с. 105].

За допомогою вищезазначених технологій фейкові новини створюють вектори, які направ-

лені на: 1) зміну думок, поглядів та переконань населення; 2) створення паніки, що може бути вигідним для тих, хто хоче збурити стабільність суспільства або викликати певні реакції; 3) захоплення уваги та збільшення трафіку на певні ресурси або платформи, що допомагає збільшити прибутки від реклами або підвищення популярності певних веб-сайтів; 4) дискредитацію конкретних осіб, політичних лідерів, компаній або організацій для підризу репутації та впливу цих суб'єктів [5, с. 72–77].

Широкий функціонал фейків призводить до інформаційної війни, підкріплення конфліктів між різними групами людей або політичними силами, розділення суспільства та збільшення соціальної напруги. Тому важливо впроваджувати механізми протидії фейків у соціальних медіа, які можуть включати наступні підходи:

1. Факт-чекінг – це спеціалізовані організації та платформи, які проводять перевірку достовірності інформації, що поширюється в соціальних мережах, та надають користувачам достовірну інформацію.

2. Контентний метод. Цей підхід ґрунтується на аналізі мовних відмінностей між фейковими та справжніми новинами, що дозволяє розрізнити семантичні ознаки та мовний стиль.

3. Алгоритмічна фільтрація – соціальні медіа можуть використовувати алгоритми для виявлення та блокування поширення фейкових новин та дезінформації [9, с. 181–1866].

4. Підвищення медіаграмотності – навчання про методи виявлення фейків; залучення спільнот до виявлення фейкових новин, що допоможе швидко виявляти та припиняти їх поширення.

5. Розвиток технологій та штучного інтелекту для автоматизованого виявлення та блокування фейків у соціальних медіа [7, с. 30–35].

На підставі вищезазначених механізмів можна зробити висновок, що вдосконалення методів боротьби з проблемою фейкових новин є обґрунтованим у зв'язку з необхідністю забезпечення інформаційної достовірності та відновлення довіри до джерел інформації у сучасному суспільстві. У таких умовах стає актуальним вдосконалення систем аналізу новин, оскільки описані підходи фокусуються на різних аспектах виявлення фейкових новин, але мають свої обмеження.

Особливе значення у протидії фейковим новинам має медіаграмотність, яка передбачає розвинені навички критичного мислення, аналізу джерел інформації, перевірки достовірності новин та вміння розрізнити об'єктивність від

прихованої агенди. Знання про медіаграмотність допомагає людям розуміти, як працюють засоби масової інформації, як вони можуть бути використані для маніпуляцій; це сприяє формуванню об'єктивного погляду на події та допомагає зберегти об'єктивність у сприйнятті інформації. Для розвитку медіаграмотності необхідно розвивати громадські організації та платформи для аналізу фейкових новин, розкривати їх джерела та механізми поширення, що допоможе суспільству виявляти неправдиву інформацію [12, с. 52–56].

Розповсюдження фейкових новин у соціальних медіа, особливо під час війни можуть мати серйозні наслідки для суспільства, та країни в цілому. Фейкові новини спричиняють паніку серед населення, розвиваючи ненависть та ворожнечу між різними групами людей, а також сприяти поширенню конфліктів. Це загрожує прийняттю важливих політичних та військових рішень та підірвати довіру до традиційних інформаційних джерел. Використання соціальних медіа для поширення фейкових новин може збільшити вразливість до кібератак та маніпуляцій.

У зв'язку з цим важливо перевіряти та оцінювати інформацію, яку розголошують через соціальні медіа, особливо під час війни або конфліктів. Також важливо підтримувати критичне мислення та вміння розрізняти правдиву інформацію від фейкових новин. Для вирішення цієї проблеми запроваджують програми медіаграмотності. Однією з таких діючих освітніх платформ є «Центр Медіареформи», заснована у 2014 році Могиланською школою журналістики. Завдання організації спрямовані на: 1) підвищення рівня медіакультури; 2) перевірка та спростування феккових новин та пропаганд; 3) навчання та проведення семінарів з фактчекінгу; 4) впровадження нових стандартів журналістики. Проект «StopFake» від Центру став лідером боротьби з фейковими новинами в Україні; зарекомендував себе як один із найефективніших аналізаторів інформаційних загроз. Проект

став моделлю та прикладом у викритті фейкових новин для країн Європи [13]. Збільшення таких програм та платформ в Україні допоможе розширити роботу з журналістами, видавцями та лідерами галузі, щоб відновити стабільне майбутнє у всьому світі.

Висновки. У період воєнних або кризових умов, ворог активно намагається порушити інформаційні процеси та питання безпеки. Таким чином, інформація, що виникає з реальних потреб та поширюється реальними людьми, може стати інструментом для маніпуляції. Фейки є одним із інструментів поширення недостовірних фактів та новин, що мають негативний вплив на український медіапростір та суспільство. За допомогою технологій розповсюдження фейкових новин люди не встигають перевірити їх правдивість та достовірність, що призводить до негативних наслідків: паніки, мітингів, підривається довіра до влади. Особливе значення у розповсюдженні фейкових новин є саме соціальні медіа, які за допомогою технологій та штучного інтелекту роблять ці процеси швидкими та регулярними. Алгоритми направлені на швидке поширення інформації і у великій кількості, щоб суспільство не встигало аналізувати та розпізнавати першоджерело. Важливо розвивати та вдосконалювати інструменти для виявлення та припинення дезінформації, щоб забезпечити інформаційну безпеку та об'єктивність у громадському дискурсі. Подальші дослідження в цій області дозволять розкрити методи та стратегії поширення фейкових новин під час війни, виявити їх вплив на суспільство та розробити ефективні протидійні стратегії. Актуальними залишаються питання медіаграмотності та проєктів, які будуть направлені на виявлення та протидії фейкових новин не тільки для української, а також закордонної аудиторії. Розуміння цього явища допоможе зберегти інформаційну безпеку та стабільність під час конфліктів та сприятиме побудові довіри в суспільстві.

Список літератури:

1. Батрименко О. В. Роль соціальних медіа у російсько-українській інформаційній війні. *Politology Bulletin*. 2022. № 89. С. 124–132.
2. Батрименко О. В. Фейк-нюз у соціальних мережах як маніпулятивний засіб інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 44. С. 86–91.
3. Вовк С. О., Бадер А. В. Стратегії дезінформації росії в російсько-українській війні: типологія фейків. *Регіональні студії*. 2023. № 35. С. 53–59.
4. Глушук Є. Фейки як інструмент тиску в умовах війни: специфіка застосування та сприйняття. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 96–107.
5. Доскіч Л. С. Фейкові новини як новітній засіб маніпуляції та дезінформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 4. С. 72–77.
6. Дунева Л. М. Дезінформаційні виклики під час російсько-української війни: політологічний аналіз. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Вип. 5. С. 73–78.

7. Кіца М. Особливості та методи виявлення фейкової інформації в українських ЗМІ. *Вісник нац. у-ту «Львівська політехніка»*. 2017. № 883(1). С. 30–35.
8. Корж О., Коровай В. Фейковий контент: види, ознаки, шляхи виявлення. *Education Innovation Practice*. 2023. № 11(7). С. 37–42.
9. Літвінчук І. С. Дезінформація в соціальних мережах: алгоритми протидії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34(73). № 1. Ч. 2. С. 181–186.
10. Лучко Ю. І. Роль технологій штучного інтелекту в поширенні та боротьбі з дезінформацією. *Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук*. 2023. С. 104–106.
11. Маляренко В. І. Кращі практики зарубіжного досвіду боротьби з фейками та дезінформацією. *Інформація і право*. 2021. № 3(38). С. 21–27.
12. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив. Навчальний посібник / Довженко О., Єгорова А., Іванова Т., Міський В., Потапова В., Юричко А. Київ: Академія української преси, 2023. 68 с.
13. Центр Медіареформи. URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>
14. Шулська Н. М., Зінчук Р. С., Башманівський В. І. Фейкоінструментарій ведення інформаційної війни в Україні: на матеріалі мови сучасних медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34(73). № 1. Ч. 2. С. 274–279.

Mykhailichenko D. G. FAKE NEWS TECHNOLOGIES IN SOCIAL MEDIA DURING WAR

The article is devoted to the problem of spreading fake news in social media during the war. In the conditions of martial law, unity, stability and support are key components of the country's stability and success. But conflicts create a favorable environment for the spread of disinformation, which leads to manipulation, undermining trust in the authorities, deepening social discord, and even supporting aggressive actions. To do this, propaganda uses technologies to spread fakes: bots, artificial intelligence, algorithms, social networks.

Fake news is a serious problem that affects democratic processes and conflict resolution. Government agencies, journalists, social media users, and educational platforms must unite to combat fakes. It is necessary to implement programs for the development of literacy and critical thinking for the analysis of information, its reliability and truthfulness of facts. This will ensure the reduction of manipulative influence on society and the provision of a healthy information environment. Civil society organizations and platforms should develop strict policies against the spread of fake news and cooperate with cyber security to detect propaganda. The fight against fakes requires a comprehensive approach that includes legal regulations and joint responsibility of citizens and government bodies.

The purpose of the study is to analyze the mechanisms for creating and spreading fake news in social media. The concepts of "fake" and "social media" and their interaction for the spread of unreliable information are considered. The classification of fakes according to various criteria is presented, and the types of purposes of spreading fake news in social media are considered. Psychological aspects of public perception of fake news during hostilities are also considered. Methods of countering the spread of fake news in the Ukrainian media space are proposed.

The results of the study show that a special role in countering fakes is to increase the level of the nation's media culture, ethical standards and the development of technological means. An important issue remains the development of strategies and recommendations against the spread of fake news in social media, especially during times of war.

Key words: war, disinformation, media literacy, social media, fake news.